

10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΝΕΚΥΟΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΟΣ

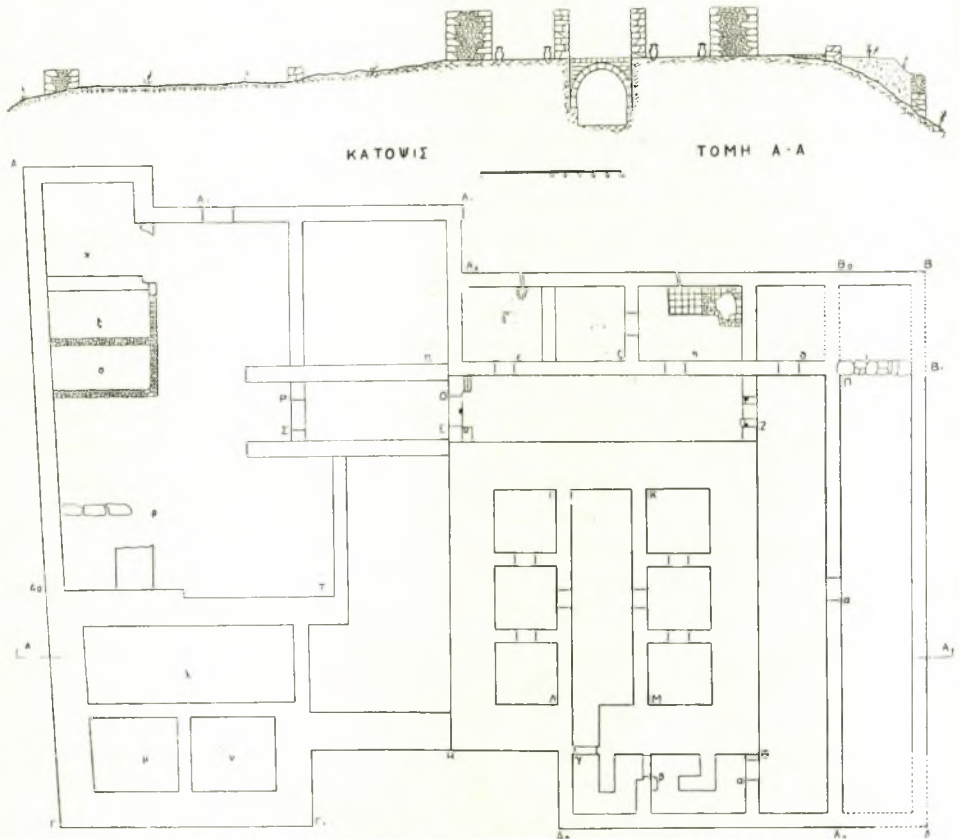
Διὰ τῆς γενομένης ἐπὶ δίμηνον ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ πρὸς Δυσμᾶς τοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 1, Α₃, Β, Δ, Δ₂, Η) χώρος, τὸ τέμενος (εἰκ. 1), ἐμβαδοῦ ὑπὲρ τὰ 1000 μ², περιβαλλόμενον ὑπὸ πολυγωνικοῦ περιβόλου (Α, Α₂, Α₃, Γ, Γ', Η). Τούτου ἡ νοτία πλευρά, ὑπεράνω τοῦ ἀποκρήνου βράχου, καὶ ἡ νοτιοδυτικὴ ἐπὶ ἰσχυρᾶς κατωφερείας, συγκρατοῦσαι ἐσωτερικῶς μεγαλυτέρας ἐπιχώσεις, εἶναι ἰσχυρότεραι, πάχους 2.50 μ.

Τὸ βόρειον ἥμισυ τοῦ τεμένους, πλὴν τοῦ χώρου π, ἠρευνήθη μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, σχηματίζοντας πολυαριθμούς πτυχώσεις ἐκ διαβρώσεως τοῦ ἀσβεστολίθου, τὸ δὲ νότιον τμήμα μέχρι τοῦ ἑλληνιστικοῦ δαπέδου μόνον. Ἐπίσης διηυκρινήθη εἰς τινα σημεῖα τὸ ἐξωτερικὸν περίγραμμα τοῦ κτηριακοῦ συγκροτήματος, ἐπενεχθεισῶν τῶν ἀναγκαίων τροποποιήσεων εἰς τὸ σχέδιον κατόψεως. Διεπιστώθη προσέτι εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνατολικοῦ διαδρόμου θεμέλιον ἀρχαίου τοίχου (Π, Β₁), ἀποτελοῦντος τὴν πρόσοψιν τοῦ δώματος ι. Ἡ ἐξακριβωσις τούτου ἐνέχει σημασίαν, διότι σχετίζεται μὲ τὰ τελούμενα ὑπὸ τῶν χρηστηριαζομένων καὶ διευκρινεῖ τὴν ὑπαρξίν τῆς θύρας α ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ διαδρόμου.

Ὡς εἶχε διαπιστωθῆ (Τὸ Ἔργον 1961, σ. 124. ΠΑΕ 1961, σ. 108), ὁμέλων νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὰ εἶδωλα τῶν νεκρῶν, μετὰ πολυήμερον ἐγκοίμησιν καὶ προδιαίτησιν εἰς τὰ δώματα τοῦ βορείου διαδρόμου, μετὰ τὰς θυσίας καὶ προσφοράς ὠδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ ἱερέως, τοῦ ἡγεμόνος τῆς ὁδοῦ, εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπέργειον αἴθουσαν ΙΚΛΜ, ἔνθα ἐπεφαίνοντο αἱ σκιαὶ τῶν νεκρῶν. Ἀποχωρῶν ὤφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ ἄλλην ὁδὸν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς ἐπισκέπτας τοῦ βορείου διαδρόμου (ΠΑΕ 1961, σ. 108). Ὑπεχρεοῦτο προσέτι νὰ ὑποβληθῆ εἰς καθαρμὸν ἐκ τοῦ μιάσματος, ἔνεκα τῆς εἰσόδου εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἄδου καὶ τῆς ἐπαφῆς του μὲ τὰ εἶδωλα τῶν νεκρῶν, καθ' ὃν τρόπον ἡ Ἄλκηστις εἰς τὴν ὁμώνυμον τραγωδίαν τοῦ Εὐριπίδου χρήζει τριήμερου ἀγαγνισμοῦ (στ. 1145-6). Προφανῶς κατὰ τὴν ἀποχώρησιν εἰσήρχετο διὰ τῆς θύρας α εἰς τὸ δῶμα ι τοῦ ἐξωτερικοῦ διαδρόμου, ἵνα ὑποβληθῆ εἰς τὸν ἀναγκαῖον καθαρμὸν καὶ περιαιγνισμὸν, ἀκολούθως δὲ διὰ τῆς ὑποθετικῆς πύλης τοῦ ἐξαφανισθέντος τοίχου Β-Β₁ κατήρχετο εἰς τὸ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου ρεῦμα τοῦ Κωκυτοῦ, συμβάλλοντος εἰς τὸν Ἀχέροντα 200 μέτρα περίπου νοτιώτερον. Τιοιουτοτρόπως διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ νεκυομαντείου ἐπεχύθη φῶς εἰς τὰ τελούμενα ἐκεῖ, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἐπισκέπτης, διερχόμενος τὰς πύλας ΡΣ καὶ

ΟΕ, ἐγκατέλειπε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ εἰσῆρχετο εἰς τὸ ζοφερὸν βασιλεῖον τοῦ Ἄδου, μέχρι τῆς ἐπικοινωνίας του μετὰ τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ἐπανόδου του εἰς τὴν ζωὴν.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς δυτικῆς πτέρυγος, τοῦ τεμένου, ἔφερεν εἰς φῶς δεξιᾶ μὲν τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς βορείου πύλης Α1 τὸ τετράγωνον δωμάτιον κ,

Εἰκ. 1. Κάτωψις καὶ τομὴ τοῦ Νεοκωμαντείου τῆς Ἐφύρας.

διαστάσεων 6.50×6.40 μ. (πίν. 63), ἀριστερᾶ δὲ τετράγωνον ἐπίσης αἰθουσαν, διαστάσεων 10×10 μ., μὴ ἐρευνηθεῖσαν εἰς βάθος.

Νοτίως τοῦ κ συνείχοντο δύο Ρωμαϊκῶν χρόνων ὀρθογώνια δωμάτια, ξ, ο, πλάτους 3.30 καὶ 3.10 μ., τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι ἔχουν κατασκευασθῆ διὰ μικρῶν ἀργῶν λίθων. Περαιτέρω, νοτίως τῆς αὐλῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια δύο συνεχομένων Ἑλληνιστικῶν ἐπίσης χρόνων δωματίων, μ καὶ ν, ὀλίγον παραγῶνων (διαστ. 5.40×5.80 μ.), πρὸ αὐτῶν δὲ ἐπιμήκης ὀρθογώνιος

αἴθουσα, λ, εἶδος προθαλάμου ἢ στοᾶς (διαστ. 14.40 × 5.40 μ.). Τὴν μέχρι τοῦ στερεοῦ ἔρευναν τούτων ἠμπόδισαν οἱ κατακαλύπτοντες τὸ δάπεδον ὀγκόλιθοι (πίν. 64α) τῶν καταπεσόντων τοίχων. Ἡ παρουσιαζομένη εἰκὼν μαρτυρεῖ ἀναμφισβητήτως περὶ καταστροφῆς, ἐπενεχθείσης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς ὑστέρους Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Τὴν ἐπιβεβαίωσιν τούτου ἐλπίζομεν ὅτι θὰ παράσχη ἡ συνέχισις τῆς ἐρεύνης.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων μνημονευτέα: Ρωμαϊκῶν χρόνων κέραμοι στέγης με ἔντυπα σφραγίσματα, COS, Ρ. CUR, Ρ. CURT (Poplius Curtius), πῆλινοι μικροὶ δίσκοι, «πώματα πυξίδων», με ἔκτυπα γράμματα 'RCULO, σχηματίζοντα κύκλον, θραύσματα πολλῶν πίθων καὶ ἀμφορέων με ὄξυν πυθμένα, ἐνίοτε με ἔντυπον σφραγιδα, ἀγνῦθες, ὄστρακα ἑλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκὰ, ὄστᾶ ζῶων, ὄστρεα θαλάσσης.

Εἰς ὀλόκληρον τὴν μέχρι τοῦ βράχου ἐρευνηθεῖσαν περιοχὴν τὰ ὑπὸ τὸ ἑλληνιστικὸν ἔδαφος χρώματα περιεῖχον προϊστορικὰ εὐρήματα, ἰδίως δὲ ὄστρακα τῆς τοπικῆς χειροποίητου κεραμεικῆς με πλαστικὴν διακόσμησιν (κατηγορίας II) καὶ τῆς τελειοτέρας τεχνικῶς μονοχρώμου μελανῆς (κατηγορίας III), πυρῆνας καὶ ἐργαλεῖα ἐκ πυριτολίθου, ἰδίως λεπίδας, αἰχμᾶς βελῶν, ὄστρακα ὑστερομυκηναϊκῶν χρόνων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἄνευ χρώματος, περιάπτον ἐκ πηλοῦ, («κουβαρίστρας», σφονδύλιον ἐκ στεατίτου, σχήματος κολούρου κώνου με ἐγγάρακτον κόσμησιν θλωμένων παραλλήλων γραμμῶν, ὄστᾶ ζῶων (ἐν οἷς καὶ χοίρων), ὄστρεα θαλάσσης κ.ἄ.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς αὐλῆς, βορείως τοῦ λ, ἀπεκαλύφθη ἐντὸς πτυχώσεως τοῦ βράχου κιβωτιόσχημος τάφος ὑστεροελλαδικῶν χρόνων με κατεύθυνσιν Δ-Α, τοῦ ὁποίου τὰς πλευρὰς συνεπλήρωνον πλακοειδεῖς λίθοι. Ἐντὸς τούτου ὑπῆρχον ὀλίγα ὄστᾶ τοῦ νεκροῦ, ὄστᾶρια μικροῦ ζῴου (χοίρου), θυσιασθέντος πιθανῶς, ὀδοῦς μικροῦ ἀγριοχοίρου, ἀστράγαλος βοός, ὀλίγα προϊστορικὰ ὄστρακα — ἐντοπίου τεχνικῆς καὶ μυκηναϊκὰ — πέντε ψῆφοι ὄρμου ἐκ χαλκηδονίου λίθου.

Ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἀνασκαφῆς συνάγονται τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

Συγχρόνως με τὸ κυρίως ἱερόν εἶχον κατασκευασθῆ βορείως καὶ νοτίως τῆς αὐλῆς δωμάτια, προοριζόμενα διὰ τὴν διαμονὴν τῶν ἱερέων τοῦ νεκρομαντείου, ἴσως δὲ προσέτι χρησιμοποιούμενα καὶ ὡς ξενῶνες διὰ τοὺς προσκυνητάς, πρὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὸ ἱερόν, ἢ καὶ ὡς καταστήματα. Ἡ ἀνέυρεσις χαλκοῦ νομίσματος τῆς Ἀμβρακίας (234/3-168/7 π.Χ., Ἀπόλλων δαφνοστεφῆς Βαίτυλος, Α-Μ-Β-Ρ) ἐντὸς τοῦ θεμελίου ἀκριβῶς τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ δωματίου κ ἀποτελεῖ σοβαρὸν στοιχεῖον περὶ τοῦ χρόνου τῆς κατασκευῆς τοῦ ἱεροῦ.

Μὲ τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἱεροῦ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (168/7) κατεστράφη πιθανῶς καὶ τὸ δυτικὸν τοῦτο συγκρότημα. Ἀλλά, ἐνῶ τὸ ἱερόν οὐδέποτε ἐπεσκευάσθη οὔτε ἐχρησιμοποιήθη ἔκτοτε, ὁ χῶρος τοῦ τεμένου ἐλειτούργησεν ὑποτυπωδῶς καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν, ὡς μαρτυροῦν τὰ ρωμαϊκὰ κτίσματα, ἰδίως δὲ τὰ κινητὰ εὐρήματα Ρωμαϊκῶν χρόνων (κέραμοι στέγης, πίθοι, ἀμφορεῖς, «πώματα πυξίδων», ἀγνῦθες).

Τὰ προϊστορικὰ εὐρήματα ἀποδεικνύουν ὅτι ἀπὸ τῆς τρίτης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ τοῦλάχιστον εἶχε κατοικηθῆ ὁ λόφος οὗτος ὡς καὶ ὁ πρὸς Βορρᾶν λόφος τοῦ Ξυλοκάστρου, ἐνθα ἡ Ἐφύρα, ἀποικία τῆς Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος (Δ. Πελοποννήσου;). Οὐδεμία ἡμῶς ἀρχαιολογικὴ ἀπόδειξις προέκυψεν ὅτι τὰ εὐρήματα ταῦτα σχετίζονται μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Ἄδου καὶ τὸ νεκρομαντεῖον. Τὰ μετὰ τῶν προϊστορικῶν ἀντικειμένων εὐρεθέντα θαλάσσια ὄστρεα, τῶν ὁποίων ἡ σχέσις μὲ τὰ τελούμενα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἔχει διαπιστωθῆ (ΠΑΕ 1961, σ. 112), δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν σοβαρὰν ἀπόδειξιν. Ἐπίσης ἐκτὸς ὀλίγων ὄστράκων κλασσικῶν χρόνων οὐδὲν ἄλλο εὔρημα γεωμετρικῶν ἢ ἀρχαϊκῶν χρόνων ἤλθεν εἰς φῶς διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἀρχαίαν γραπτὴν παράδοσιν. Ἡ λειτουργία τούτου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου Περιάνδρου (ΗΡΟΔ. V 92) εἶναι ἀναμφισβήτητος· ὅτι δὲ εἰς τὴν ὀμηρικὴν τοπογραφίαν τῆς Νεκυίας ὑπόκειται τὸ τοπίον τοῦ Ἀχέροντος, ἔχει ἤδη τονισθῆ (Τὸ Ἔργον 1958. Die antike Kunst, 1963, 1es Beiheft, σ. 54).

Ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἀρχαιοτέρων λειψάνων τῆς λατρείας πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν βαθεῖαν λατομίαν πρὸς ἰσοπέδωσιν τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου (τομή, σχέδ. εἰκ. 1), χάριν τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἑλληνιστικοῦ νεκρομαντείου. Πιθανώτατα τὸ ὀμηρικὸν καὶ ἀρχαϊκὸν ἱερόν συνίστατο εἰς ἀπλοῦν σπήλαιον, θεωρούμενον ὡς εἴσοδος εἰς τὸν Κάτω Κόσμον, εὐρισκόμενον ἐκεῖ ἐνθα ἐλαξέυθη ἡ ὑπόγειος αἴθουσα, τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀἰδωνέως καὶ τῆς Περσεφονείας. Τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀπόψεως ταύτης ἴσως δώσουν προσεχεῖς ἔρευναι τῆς ὑπογείου αἰθούσης καὶ τοῦ βάθους τοῦ ἱεροῦ, αἱ ὁποῖαι θὰ διευκολυνθοῦν μετὰ τὴν ὑποστύλωσιν τοῦ ὑπεράνω χριστιανικοῦ ναοῦ (πίν. 64β), γενομένην δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους.

Τέλος συνεκολλήθη τὸ μέγα ἐκ πηλοῦ λουτήριον (πίν. 64γ), κείμενον ἀριστερᾷ τῆς πύλης Z τοῦ βορείου διαδρόμου, ἐναντι ἀκριβῶς τοῦ ἀποτροπαίου λιθοσωροῦ (Τὸ Ἔργον 1961, σ. 120).

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ

α. Δυτική πλευρά τοῦ τεμένους.

β. Τὸ δωμάτιον κ, δρώμενον ἀπὸ Νότου.

α. Οἱ χῶροι λ, μ, ν, νοτίως τῆς αὐλῆς, δρώμενοι ἀπὸ Ἐνατολῶν.

β. Ὁ ὑπεράνω τῶν ἐρείπων τοῦ νεκρομαντείου χριστιανικὸς ναὸς μετὰ τὴν ὑποσύλωσίν του.

γ. Λουτήριον πρὸ τῆς εἰσόδου Ζ.